

ELŐJÁTÉK

Sinkó Ervin

Edvárd. Fellengzősen épp Edvárd. Mások fiát Jánosnak, Péternek vagy Istvánnak hívják. Neki azonban Edvárdnak kellett lennie. Nyilván valami szülői nagyravágyás, valami bogaras, előlegezett remény volt az oka, hogy neki ezt a nevet adták. Már az iskolában is nevtették. S később másutt is, legalábbis furcsa meglepetést okozott, hogy ha vezetékneve, Feigenbaum után felhangzott az Edvárd.

A legtöbb ember balsorsának érezte volna, ha Feigenbaumnak és Edvárdnak nevezik. Ő azonban, ha bemutatkozott, a faji jellegzetességgel görbülő, fejlett sasorra alatt nem mormolva, hanem a szótagokat világosan tagolva, sőt hangját felemelve — mintha attól tartana, hogy nem egész jól értik —, nyomatékosan figyelmeztetett a nevére: Feigenbaum Edvárd.

A német nyelvben kevésbé járatos vagy hanyag, esetleg rosszindulatú személyek ugyanis vezetéknevéből gyakran kifejejtették azt az *n* betűt, mely nélkül a fügefát jelentő családi név helyett jelzőként a „gyáva” fogalma került volna indokolatlanul előtérbe.

Az *n* betűnek ez a hangsúlyozása talán önérzetének, de talán nem is annyira önérzetének, mint mindenekelőtt sajátos, úgyszólván veleszületett rendszeretének volt a megnyilvánulása. Nem tűrt hanyagságot, s iszonyodott mindennemű, még a legcsekélyebb rendetlenségtől is. Uralkodó jellemvonása volt az akkurátus pedantéria. Kezdve körmeinek makulátlan ápolásán, már iskoláskorában sem tudta elviselni még a legkisebb gyűrődést sem az irkáján. Neki sohase kellett semmiféle saját személyével vagy tevékenységével kapcsolatos legapróbb tárgyat keresgélennie; nála mindennek megvolt a maga pontosan kijelölt, elrendelt helye. Ha valami okból elő kellett volna teremtenie, nyugodt és biztos kézzel azonnal megtalálta volna az évek előtt kelt

postai feladóvevényt éppúgy, mint az istenben boldogult édesanyja nagy frizurás leánykori fényképét vagy a tíz év előtt kifizetett villanyszámlát. Egyforma gonddal őrzött meg mindent, és mindennek megvolt a maga helye. S még ha türelmetlenül várt levelet kapott is, borítékját nem tépte fel, hanem annak rendje és módja szerint még a nagyapjáról a családra maradt, Karlsbad látképével díszített, csontból készült papírvágóval hasította fel.

Ezt a pedantériáját megőrizte akkor is, ha a magánéletét a közélet nyilvánosságával kellett felcserélnie; mielőtt elment hazulról, minden porszemet odaadó gonddal kefélt le a ruhájáról. S a cipője a nap minden órájában úgy ragyogott, mintha frissen fényesítették volna. Rendesebb nem lehetett volna akkor sem, ha épp az imént vették volna ki valami skatulyából, melynek persze nagy méretűnek kellett volna lennie, mivelhogy Feigenbaum Edvárd sovány alakja szembetűnően magasra nőtt.

Lehet, hogy saját megjelenésére és mindenre kiterjedő, görcsösen gondos pedantériája volt az oka — vagy következménye — annak, hogy hiányzott belőle a legcsekélyebb érzék is a szellemnek ama különleges, villózó és szeszélyes önkényeskedése iránt, amit humornak szoktak nevezni. A tréfára, a legártatlanabbra vagy a gonoszra egyformán elkomorodva ráncolódtott a homloka, mint valami méltatlan rendetlenség vagy éppen elítélendő rendbontás látványára. Nem értette a tréfát, és csak akkor mosolygott, ha sikerült mindent rendben találnia.

Egyébként azonban semmiképp sem a morcos, inkább a nyájas lények közül való volt. Már a foglalkozása is nyájasságra nevelte. Öneki tudniillik azzal kellett volna megkeresnie kenyerét, hogy tekintélyes vagy épp alakuló kereskedelmi és ipari vállalatoktól hirdetéseket szerezzen fővárosi és vidéki újságoknak, esetleg népszerű folyóiratoknak.

Sajnos hamarosan be kellett látnia: ahhoz, hogy valaki hirdetési ügynökként boldoguljon, nem elég, hogy szorgalmasan el-eljárogat az ügyfelekhez; a hirdetési ügynöknek ötleteket, olyan szövegeket és rajzokat kell kieszelnie, amelyek ellenállhatatlan erővel vésődnek az olvasók tudatába. A reklámnak hatásosnak kell lennie. Meglepő fordulatokkal, rikító, harsány esztelenséggel vagy látszatos tárgyilagossággal olyan bűverőt kell gyakorolnia, hogy az emberek önkéntelenül a reklámozott hajhullás elleni szert, a hirdetett sütőport, parkettafényesítőt, hashajtót és kizárólag az egyetlen ajánlott poloskairtó mérget higgyék hatásosnak — és vásárlandónak.

Feigenbaum Edvárd minden megnyerő nyájassága mellett is alkalmatlannak bizonyult a hirdetési ügynök pályájára, mely leleményt és ötleteket bőven termő, merész, olykor bizarr képzelőtehetséget igényel. Alkalmatlansága egészen nyilvánvalóvá lett, amikor egy nagy befektetéssel újonnan alakult temetkezési vállalat azzal bízta meg, hogy eszeljen ki olyan hirdetést vagy hirdetési sorozatot, mely a nagyközönség szemében ezt a vállalatot a többieknél előnyösebb színben tünteti fel, sőt vonzóvá, úgyszólván közkedvelté teszi. Feigenbaum Edvárd ekkor tapasztalta, hogy mit jelent, ha megáll, ha ember esze, megáll, és egyszerűen meg se moccan. Az ügyesen megszövegezendő és szép keresettel kecsegtető hirdetési szöveg helyett csupa komor

kép rémlett föl előtte: betegség, szívettepő zokogás a ravatal körül, majd a rettenetes pillanat, amikor a koporsót kiviszik a megboldogult szokásaival és emlékeivel teli lakásból, hogy mint valami közömbös terhet kocsi-ra rakják és vigyék, vigyék, míg aztán a temetőben le-emelik a kocsi-ról, hogy leereszsek a már megásott sírgödörbe, majd a borzalom, amikor a sírásók lapátjáról tompán visszhangozva hullanak az első göröngyök és egyre több sötét föld a tegnap még kedvesei körében és kedves lakásában járkáló vagy még ágyban fekvőként is a gyógyulásban reménykedő, a gyógyulás esetére terveket mérlegelő, egyszóval tegnap még az élők világához tartozó, az élők világához és a maga apró kis dolgaihoz ragaszkodó, egykori élő koporsójára. A koporsó, mint valami ledöntött telefonfülke, ahonnan azonban már nincs kapcsolat a földi világgal. A temetés egész ideje alatt nincs mozdulat, nincs zaj, nincs csend, semmi sincs, ami más volna, mint újabb és újabb könnyfacsaró iszonyat.

„Temettesse szeretteit a Nekropolisz Temetkezési Vállalattal” — írta le szabályos, ez esetben valósággal kalligrafikusan rajzolt betűivel, de alig fejezte be a mondatot, saját szavaitól elszörnyedve, mindjárt vastagon át is húzta.

Úgy látszik, ezúttal nem annyira a fantáziátlan-ság, hanem épp az egyszerre túlságosan megelevenedett érzelmi képzelete akadályozta.

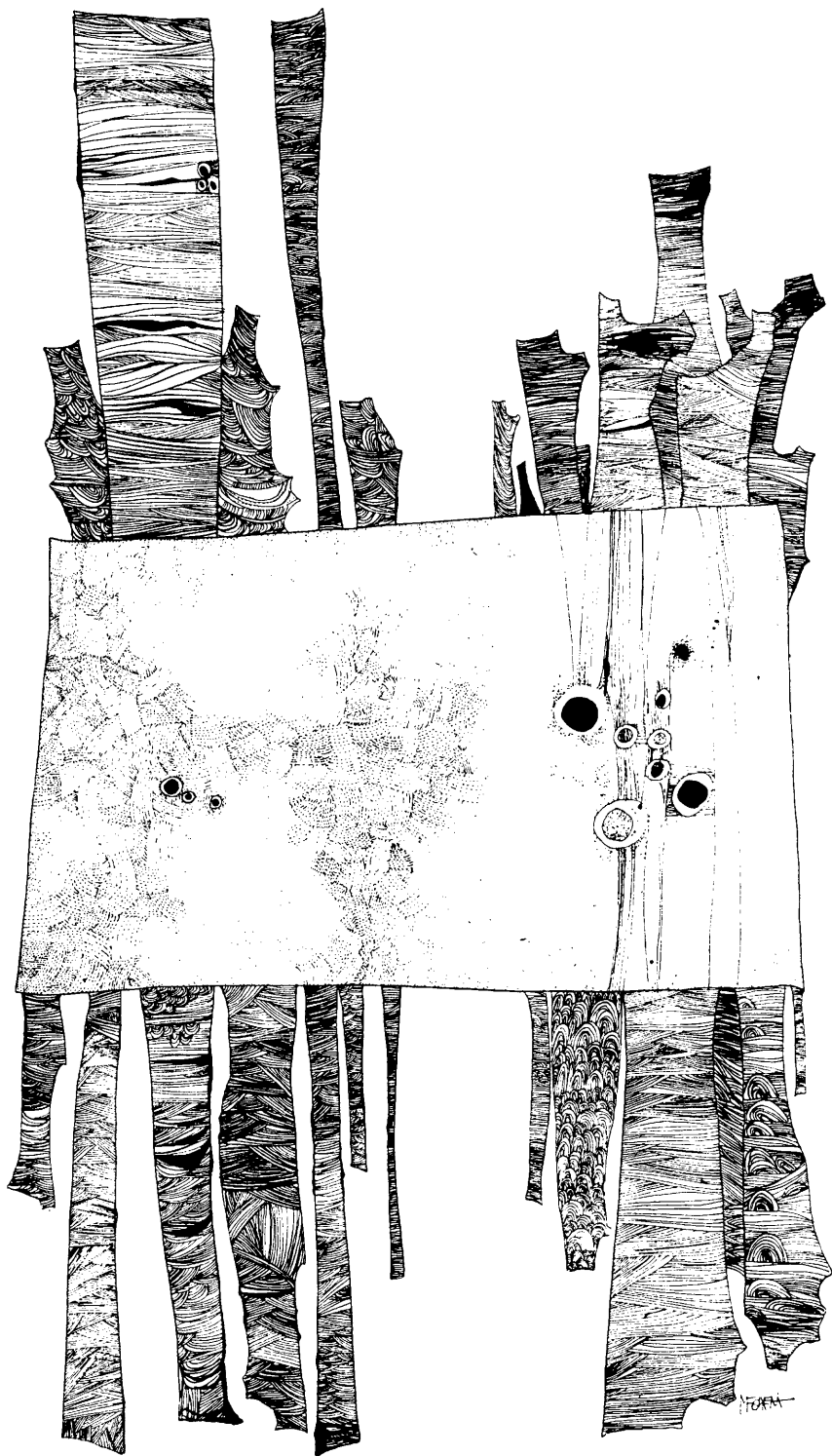
„A Nekropolisz Temetkezési Vállalat gyors, megbízható, pontos, jutányos áron elégít ki minden igényt.” Ez a fogalmazás is, amint a szöveget papírra vetette és újra elolvasta, sértette, valósággal sebezte legjobb érzéseit. A nyári hőségben cikázó villámfényekhez hasonló apró vonalakkal húzta át és vetette el ezt a változatot is.

Egyszerűbben, kimért, száraz tárgyilagossággal kellene a hirdetést megfogalmaznia; egyszerűen közhírré tenni, hogy mibe kerül a Nekropolisz Temetkezési Vállalatnál a legfelsőbb kategóriájú gála, majd az első osztályú, a második és harmadik osztályú temetés. Ezzel a móddal még csak meg tudna békülni, hiszen sajnos szükség van temetkezési vállalatokra is. Ez a mód megfelelne neki. Neki igen, ámde a Nekropolisznak! Ez valóban nem az a módszer, mellyel diadalmas fogalom-má, közismertté vagy éppen közkedvelté lehetne tenni a nagy befektetéssel újonnan alakult Nekropolisz Temetkezési Vállalatot.

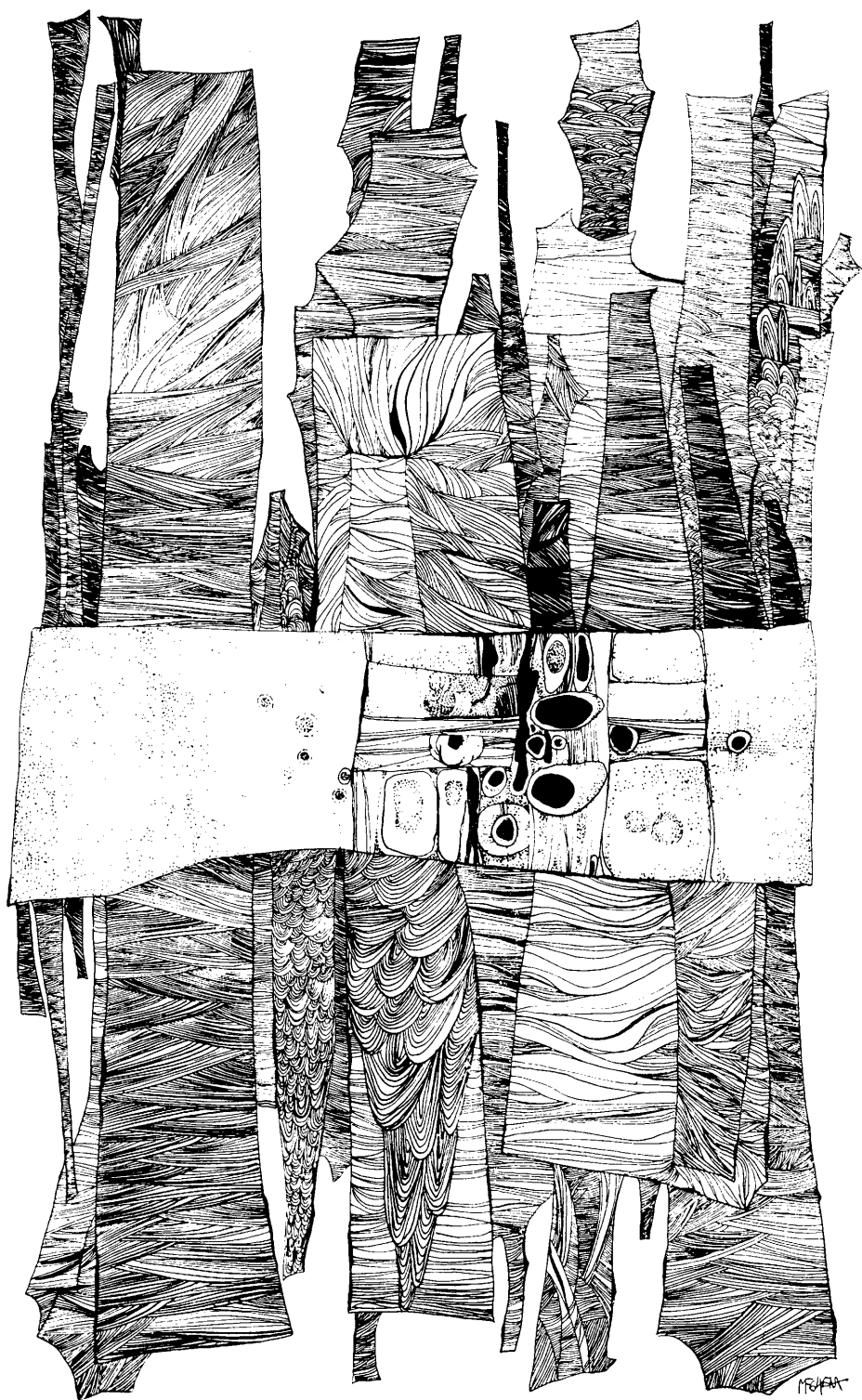
Tehát?

Ha érzelmi okokból a Nekropolisz különösen kényes, megoldhatatlan problémát jelentett számára, az áruházak, a mulatóhelyek, a cipő-márkák, az intim fertőtlenítőszer-ek, az utazási irodák, a nadrágtartók és az építkezési vállalatok, bármiféle árucikk vagy cég népszerűsítésének feladata, ha nem is annyira, mint a Nekropolisz, de szintén meghaladta Feigenbaum Edvárd képzeletének szerény alkotóerejét. Az ő reklámszövegei szürkék voltak, akár valami telekkönyvi kivonat; inkább pedáns hatósági ügyiratokhoz hasonlítottak, mint ahhoz a harcos, kihívó, vibráló ötletességhez, amit a hirdetések verseny-világában a hivatását betöltő reklám megkövetel.

Így történt, hogy Feigenbaum Edvárd fokról fokra, szinte észrevétlenül, hirdetési ügynök helyett más hirdetési ügynökségek és lap-vállalatok szolgálatában működő inkasszánsként találta meg helyét a társadalmi élet bonyolult büvökörében.

MAURITS FERENC *siktanulmány I.*

MAURITS FERENC siktanulmány II.

Másoknak ez rangvesztést, a lefokozás keserűségét jelentette volna, ő azonban nemcsak hogy nem búslakodott ezen, hanem valójában inkább fellélegzett. Gyötrő és kilátástalan erőfeszítésektől, hajlamaival ellenkező feladatoktól, erejét felülmúló tehertől szabadult meg. Az volt az érzése, hogy belekerült a neki legmegfelelőbb, az úgyszólván neki rendelt kerékvágásba. Nem kellett többé tehetetlenül csapongnia és minduntalan kudarcot vallania a könyörtelen, egész természeti alkatával összeférhetetlen próbatételek között.

Lévén igényeiben szerfölött mérsékletes, beérte a sokkal kevésbé izgalmas, a megélhetését azonban mégis biztosító, nyugodt inkasszánsi munkakörrel. Ebben a minőségben ő nem a szuszából egyre-másra kifogyó kontár, hanem elsőrangúan megfelelő személyiség volt. Teljes mértékben érvényre juttathatta választékos modorát, kifogyhatatlan türelmét, és mindenekfölött kielégíthette azt a legbensőbb szükségletét, hogy magánéletében izgalommentes, egyenletes, kifogástalanul világos folytonosság és messziről is felismerhető teljes rend legyen. Teljes rend. Ez az, ami jó, sőt kellemes.

Minden áldott este — kivéve a szombatot, mert vasárnap a vállalatok és üzletek zárva vannak — maga elé tette a számlákat, melyekkel másnap útra kellett kelnie, s az utcák és terek sorrendjére ügyelve készítette el a másnapi munkája tervét. Akadt ugyan ideges, nemegyszer ingerült ügyfelekre is, de vele még ezek se gorombáskodtak, mert értett hozzá, hogy lekötelező, higgadt, nyájas mosollyal az ilyen ügyfeleket is megnyugtassa, mondván, hogy sebj, három vagy esetleg öt nap múlva úgyszólván megint útba ejti a tisztelt ügyfelet, s akkor bátor lesz újra megkérdezni, hogy immár alkalmas-e a pillanat a számla kiegyenlítésére. S a megszelídült ügyféllel megállapodva, mindjárt a helyszínen feljegyezte, az ügyfél szeme láttára, legközelebbi látogatása napját, esetleg óráját is. Amint ő mondta: „Majd ekkor és ekkor bátorodom tiszteletemet tenni. Semmi komplikáció.”

Ez az, ami jó, sőt kellemes.

Saját maga és megbízói kölcsönös elégedettségére nem volt más dolga, mint nap nap után beszolgáltatni a sikeresen inkasszált készpénzt vagy csekket, illetve referálni a késedelmeskedő ügyfelekről, továbbá átvenni, és miután gondosan összehajtogatta, sárga aktatáskájába tenni az újabb inkasszálandó számlákat. És semmi izgalom, hála istennek. És mindig újra azt mondta magában: ez az, ami jó, sőt kellemes. A nyugalom és a rend, mint a pont az egyszerű mondat végén.

Igaz, ez az ő közéleti vagy közgazdasági tevékenysége pillanatig se kecsegtethetett bármi kalandos szerencsével. Edvárdban azonban nem volt semmi kolumbuszi kedv; ahol viharok támadhatnak, hajótörést is kockáztat az ember. A nyugalom megbecsülhetetlen. Edvárdot nemcsak hogy nem vonzották kalandos kísérletek, hanem szinte ijesztette az élete egyenletes rendjét megbontó lehetőségnek még a gondolata is; szerette, hogy senkinek sem szúr szemet. Se kivételes sikerekkel és persze — isten őrizz! — kivételes balsikerekkel sem. Így van minden rendben.

Fejlett, túlzottan nagy és görbe orra miatt, mint észrevette, sajnos némi kellemetlen feltűnést keltett egy-egy új, a külsejétől még idegenkedő ügyfelénél; de idővel mintha általában még ezek is napi-

rendre tértek volna Edvárd eme kiütköző testi tulajdonsága felett. Hiába, úgy látszik, hogy még az olyan nagyon rendszerető lényeknél sem lehet minden egészen rendben, mint amilyen ő. Azzal nyugtatta magát, hogy hibáján kívül történt, és azzal, amit még kisiskolás korában, amikor a gyűrődéstől is óvott irkáját tanulóársai szörnyű tinte-packákkal mocskolták össze, s ő sírva jött haza, egy elröppenő, de mélyről jött sóhaj kíséretében az apja, Feigenbaum Ignác ajkáról halott: „Mein Kind, das Leben ist nicht auf Rosen gebettet.”

Ha akkor nem is fogta még fel ennek a rezignált, de mégis csitító metaforikus intelmek az értelmét, emlékezete híven megőrizte. S ő, Feigenbaum Edvárd, megszívlelvén az apai figyelmeztetést, annál állhatatosabban igyekezett, hogy szerénysége, jó modora és kiegyensúlyozott életmódja elhatárolja és megvédje a nem rózsás, hanem kétségtelenül tüskés világtól.

Mert Edvárd nem esett a feje lágýára: tudott a világról. Meghatározott időben, éspedig mindennap közvetlenül lefekvés előtt, ágya szélén ülve elővette az újságot, melynek az apja, Feigenbaum Ignác időtlen idők óta az előfizetője volt, s melyet az, mikor még nem volt annyi baj a szemével, mindjárt reggel, mihelyt a lapot meghozták, átolvasott. Edvárd pedig, amikor esténként kézbe vette, egyszer se mulasztotta el, hogy az apjánál nagyobb alaposággal, kezdve a vezércikken, oldalról oldalra, sőt sorról sorra végigolvassa; ha az ügyfelekkel esetleg valami beszélgetésre kerül sor, akkor őneki, mint ahogy mondani szokták, au courant kell lennie; elolvasta tehát a bel- és külpolitikai eseményekről szóló jelentéseket, a második oldalon levő tárcát éppúgy, mint a napi híreket, az időjárásjelentést, a különböző, szembeötlő nagybetűs címekkel nyomtatott szenzációs bűnügyi, valamint a törvényszéki riportokat, s bár személy szerint színházra nem költött, a színházi és a közgazdasági rovattól, valamint a tőzsdei hírektől se vonta meg a figyelmét. Csak sporthírek mellett nem időzött, de annál nagyobb érdeklődéssel, lelkiismeretes alaposággal tanulmányozta a különböző nagy- és apróbetűs hirdetéseket, minthogy ezek úgyszólván a szakmájába vágtak, és ezenkívül kedélyére, egész lelki egyensúlyára jó hatást gyakoroltak, mert arról tanúskodtak, hogy miképpen a Duna vize időtlen idők óta fölényesen hömpölyög, a nagybetűs hírek és az apróhirdetések is, lám, változatlanul tartanak — s amíg tartanak, addig természetszerűen továbbra is szükség lesz olyan megbízható, fáradhatatlan és udvarias inkasszánsra, mint amilyen — például okáért — ő, Feigenbaum Edvárd.

Amit nap nap után katasztrófákról, tüntetésekről, üldözést szentesítő új törvényekről, pártokról, új kormányokról, háborúval és felfordulással fenyegető eseményekről olvasott, még ha benn az országban is történtek ilyesmi, neki csak a távoli, nyughatatlan nagyvilág zűrzavaros viharainak látszottak, melyeket ő a maga rendezett inkasszánsi partjáról csak el-elnézeget. Ez a nagyvilág annyira kívül esett az ő csendes és rendezett életén, akárcsak az újság szintén figyelmesen elolvasott színházi rovatának szenzációi vagy még inkább azok a görög—perza háborúk, a tatárjárás Magyarországon vagy Árpád vezér honfoglalása, amelyekről egykor a tankönyvekből kellett tanulnia.

Szerencsére — így kellett rá gondolnia, noha ez egyáltalán nem megfelelő kifejezés — ez időben az apja, Feigenbaum Ignác szeme már annyira megromlott, hogy voltaképp már magával tehetetlen vak volt, és Edvárdnak kellett felolvasnia, hogy mit ír az újság. S mert némely hírek túlságosan aggasztották, izgatták, sőt megrettentették az öreg embert, Edvárd tapintatosan siklott el a politikai fejleményekről szóló hírek fölött, s inkább a tárcát és a törvényszéki tárgyalásokat, a közvéleményt foglalkoztató botrányokról, párbajokról és az „Innenonnan” rovatban található tarka híreket olvasta fel fennhangon. Még a vezércikkeket is futólagosan cenzúra alá vetette felolvasás előtt; s csak amikor Feigenbaum Ignác már szunyókálni kezdett és ő visszavezette a szobájába s lefektette az ágyba, mely fölött emberemlékezet óta díszítette a falat a korán elhunyt, tiroli népviseletbe öltözött Feigenbaum Ignácné ifjúkori, még a nászúton készült, aranyrámás, nagyított fényképe az ugyancsak tiroli népviseletbe öltözött, mosolygó ifjú férjjel — akkor, visszatérve a saját szobájába, Edvárd az ágy szélén ülve olvasta el a zűrzavaros nagyvilágnak azokat a híreit is, melyektől egy idő óta jobbnak látta megkímélni az ő amúgy is keseredett szívű és tehetetlensége érzetében mindinkább szorongó vak apját.

S néha hallotta is, hogy álmában az öreg ember a másik szobában nyög, sőt rémülten kiáltásba is kezd, míg csak hozzásiető fia nyugtató szóval fel nem ébreszti.

Magának Feigenbaum Edvárdnak is, talán, mert közvetlenül lefekvés előtt olvasta az újságot, mintha a nagyvilág eseményei, ha nem is kiegyensúlyozott nappali életébe, de az álmaiba kellemetlenül izgalmas, sőt kínos rendetlenséget akartak volna becsempészni. Az ilyenemű álmok közvetlen előzménye egy-egy az újságban olvasott esemény volt. Mint az a törvényszéki tárgyalás is, melyen egy pénzbeszedőről, név szerint Gottlieb Sámuelről volt szó. Az illetőt sikasztáson kapták, és a bíróság ezért hat és fél évi börtönnel büntette. Edvárd, bár sose látta ezt a Gottlieb Sámuel, valósággal a saját gonosz ellenségének érezte; ha valakinek, akkor — tekintettel a tekintendőkre — mindenkinél inkább épp annak az inkasszánsnak, akit Gottlieb Sámuelnek hívnak, százszorosán kötelessége lett volna, hogy példásan korrekt maradjon; ebből a meggyőződésből kiindulva Edvárd nemcsak hogy szemernyi részvétet sem érzett iránta, hanem nagyon is helyeselte, hogy ennek a hűtlen és minden szempontból olyannyira felelőtlen inkasszánsnak lakolnia kell. Hat és fél évi börtön? Az kétségtelenül nem kevés, sok, de úgy kell neki. S ezek után a megállapítások után hozzáfogott a vetkőzéshez, s annak a férfiúnak a nyugalomával, aki tudja, hogy feddhetetlen, és hogy vele semmi ilyen vagy ehhez hasonló nem eshet meg, feküdt le ágyába és hajtotta fejét nyugovóra.

S már el is felejtette Gottlieb Sámuel bűnét, megérdemelt és helyeselt bűnhődését, amikor néhány nappal később álmában — szakasztott úgy, ahogy a valóságban szokott történni — ott állt három pénzbeszedő kollégájával együtt egyik nagy munkaadójának, az Argus Hirdetési Vállalat számvevőségének pénztárfőnöke előtt. Ezzel a fő-

nökkel sohasem rokonszenvezett; már öszülő, angol bajuszos, kis kövér ember volt, s világos, hideg kék szemében mintha valami titkolatlan ellenséges indulat parázslana. Nem általában, hanem éppen vele, Edvárdal szemben. Egyébként kedélyes embernek látszott és az volt a szokása, hogy vékony alsó ajkát a felső fogsora alá szívta és úgy szopogatta, mint a cukrot. Ez a pénztárfőnök, hogy kedvezzen a másik három kollégának, órá rendszeresen azoknak a közismerten rossz fizetőknek a számláit bízta, akiknél az inkasszánsnak többször, nagyon sokszor s nem egy esetben végül is eredménytelenül kellett kopogtatnia.

Az álomban is szakasztott olyan volt a helyzet, mint a valóságban: hóna alatt sárga aktatáskájával, Edvárd ott állt a három inkasszáns kollégával a pénztárfőnök íróasztala előtt. S mint ahogy az a valóságban is tenni szokta, a pénztárfőnök az álomban is Edvárdot hagyta utolsónak. A kollégák egymás után szedték elő aktatáskáikból a bankócsomagokat és csekket, s a főnök, miután átvette és maga is megszámlolta a pénzt, mindig újra felállt, hogy az átvett összegeket és csekket a szoba túlsó sarkában álló wertheimkasszába zárja éjszakára. De már előbb az íróasztal fiókjából sokszínű, meztelen, pajzán kis női szobrocskákat szedett elő, s valahányszor a kasszától visszatért íróasztalához, könnyedén sóhajtott egyet, és karosszékében hátradőlve, a tenyerébe vett valamelyik pajzán kis női szobrocška szemléletébe merült, és fel se nézett, miközben a soron következő inkasszáns számolt el. Akkor megint letette a szobrocskát, újra megszámlolta a pénzt, újra felemelkedett, és a wertheimkassza nehéz ajtaját újra kinyitva és bezárva visszaült az íróasztalához.

Így volt ez mindennap, és pontosan ugyanígy Edvárd álmában is. A meglepetés, tudniillik az álombeli, csak ezután következett. Mikor a három inkasszáns kolléga után az elszámolásban és a jelentéstételben Feigenbaum Edvárd következett, a karosszékébe süppedő főnök olyan arccal, mintha a szájához emelt poharában legyet pillantott volna meg, leplezetlenül ellenséges világoskék szemét az íróasztalához lépő hórihorgas inkasszánsra emelte, pontosabban nagy és keletiesen görbülő orrára. Nem is a személyére, hanem kizárólag és mozdulatlanul erre a kiütköző orra szegezve tekintetét, fagyosan és fenyegetően kérdezte:

— Nos, elhozta-e végre azt a hatszor hatszázötvenezeret, amivel három nappal ezelőtt nem tudott elszámolni? Mindenekelőtt erre a kérdésre kell felelnie, Feigebaum.

Már megszokásból is első gondolata az volt, hogy nyomatékosan helyreigazítja: „Kérem, nem Feigebaum, hanem Feigenbaum”, ám spontán szándékát megghiúsították a feltóduló kérdések: miféle hatszor hatszázötvenezeret kér számon tőle ez a főnök, épp őtőle, s épp ez a főnök, aki, lám, ebben a pillanatban is ott felejtett húsos tenyerén egyet a meztelen pajzán női szobrocskák közül?

Edvárdnak a legkisebb erőfeszítés nélkül érvek és bizonyítékok egész sora jutott eszébe, és ennek megfelelően bizonygatta is, hogy tévedésről van szó, a gyanúsítás alaptalan, sértő és légből kapott. Ezt akarta bizonygatni, de hiába mozgatta a száját. Hangszalagjai felmondták a szolgálatot, hangja mintha elveszett volna.

A főnök két tenyere között az egyik női szobrocskával — a bal tenyerén tartotta, a másikkal meg lassan, látható élvezettel simogatgatta — világoskék szeme hideg tekintetét gonosz nyugalommal szegezte az inkasszáns aránytalanul nagy és görbe orrára. Edvárd azonban, akinek a váddal szemben ártatlansága bizonyítására az abszolút meggyőző érvek egész sora jutott eszébe, hiába próbált megszólalni; hangja az igazság hangja lett volna, de épp a hangja hagyta cserben. Erőlködött, megfeszítette minden erejét. Méltatlankodó, öntudatos, hallható hangon akart tiltakozni. De hangtalanul mozgó szája inkább azt a látszatot kelti, mintha a vádban valami igazság volna. S érezte, hogy elhatalmasodik rajta a rémület, s mintha hideglelés rázná, a fogai vacognak. S tudta, hogy ez ellene bizonyít. Hogyan döntse meg a rosz-hiszemű vádat, és hogyan bizonyítsa be ártatlanságát, ha nincs hangja, a főnök pedig fölényes nyugalommal, még fensőségesebben, mint kezdetben, a saját zengését szinte élvező orgánumával, az ítélethirdető világos tagolásával ejti ki a fenyegető, sőt elháríthatatlanul lesújtó szavakat:

— Nincs pardon, Feigebaum. Pardon az nincs. Ezt tudnia kell. Ezt tudnia kellett volna. Az a pénzbeszedő, aki visszaél a beléje helyezett bizalommal, nem számíthat irgalomra. Feigebaum, ne számíton irgalomra. Az a pénzbeszedő, aki titokban szeretőt tart és a költséget a rábizott idegen tulajdont képező bankjegyekből fedezi... Kérem, előre tudhatta, hogy rajtakapják.

A gonosz főnök kigyóbüvölő, hideg kék szemével még egy közmondást is hozzáfűzött az előbbiekhöz:

— Még ha a korszót Feigebaumnak is hívják, addig jár a kútra, míg el nem törik.

Ezt pedig olyan emelt hangon mondta, mintha valami pallost villogtatna meg a magasban, de szemmel látható kárörömmel.

Edvárdnak az a korszó járt az eszében, amelynek el kell törnie. Mintha nem is parkettás padlón, hanem cserepeken állna, melyek csikorognak a lába alatt. Emelgette lábát, de akármerre lépett, a korszó cserepei borították a padlót, azé a korszóé, mely „addig” járt a kútra. Csikorogtak a cserepek a cipője talpa alatt, valami majdnem vihogó, kárörvendő hangokat hallatva, mint amilyen a kövér főnök mély, kenetteljes, mégis éles hangja volt.

Edvárd ártatlannak tudta magát, ugyanakkor mégsem egészen olyan ártatlannak, mint szerette volna, mert a gonosz főnök, mint kiderült, ha meghamisítva, eltorzítva is, de mégis tudta egyetlen titkát és felhasználta ellene, csak hogy őt megrágalmazza. Edvárd körül a szoba falai, az íróasztal, a főnök húsos feje, még a nehéz wertheimkassa is oly vadul kezdett forogni, mint a körhinta, melybe egyszer gyerekkorában az apja ültette, s melyet akkor meg kellett állítani, mert ő már az első forduló után sikoltozott és öklendezni kezdett. — Nincs pardon — mondta a főnök. Erre őneki, ha a körhinta forgását valamiképp megállíthatná, önézetesen és kimérten azt kellene felelnie:

— Pardon, kérem, ez az én magánügyem. A fontos az, hogy mindenkor fillérre pontosan el tudtam és el tudok számolni.

Ezt kellene mondani. És azt, hogy kikéri magának a magánügyeibe való beavatkozást. A magánügyei pertraktálását. Igen, ez volt a szó,

amely igen hatásosan hangzott: a pertraktálás. Hangzott, igen, ha hangzott volna. De Edvárdnak, mint akit rajtakaptak, megint csak az ajka mozgott. Bár a mérhetetlen erőlködésbe, úgy érezte, a szemei kidagadnak, a belső részei majdhogyan meg nem szakadnak, s'noha egész valójában, sarkától a feje búbjáig úgy feszült benne minden, mint a húr — nem volt hangja. A hangja mintha alattomosan valahol elbújt volna előle, vagy tán véglegesen megszakadt.

A gonosz főnök azonban, manikűrözött kezében egy másik meztelen női szobrocskával, melyet immár a fejénél fogva a két ujja közé vett, megkopogtatta az íróasztalát. Vigyorogva hajolt előre, úgyhogy a szeme egész kicsi lett, de villogott, mint a pallos visszfénye, és mintha tudatában volna annak, hogy azzal, ami most következik, el fogja taposni ezt az inkasszánst, csúfondárosan, tisztán, sziszegve tagolva a szavakat, valósággal fröcskölte a fogai közül:

— Szép, szép, szép. Na igen, a kis Klára, Klári, Klárácska.

Ez az. Ez megint az álomnak az a rémes valószerűsége volt, amely alighanem abból ered, hogy az abszurdum felismerhetetlenül és felbonthatatlanul elegyedik a valóságos tények elemeivel. A valónak a fantasztikussal való ilyen egybemosódásában az igazság káprázattá és a hazugság megdönthetetlen igazsággá válik. Az ember pedig tehetetlen.

Klára. Edvárd szentül hitte, hogy Klára és őrajta kívül senki az égvilágon nem tud a kettejük viszonyáról. Nem is lett volna szabad, hogy bárki még csak sejtse is. És most ez a gonosz tekintetű, alattomos főnök csak úgy mellékesen, de annál gyilkosabb hangsúllyal ezzel a névvel sújt le rá...

Klára annak a konfekciós áruháznak a könyvelésében dolgozott, ahová ő rendszeresen inkasszálni járt. Edvárd a harmincegyedik, ő a harmincötödik évét taposta; nagyon jól összeillettek. Klára szerencsétlensége, hogy ortopéd cipőt kellett viselnie, mert a jobb lába rövidebb volt a balnál, nem zavarta Edvárdot; Klárának pedig, aki inkább kövérkés, mint kifejezetten kövér volt s a keze, mint termete is, kicsi, a szeme szelíd és barna, az arca sima és kerekded, az orra pedig bájosan fitos, szintén megfelelt a hórihorgas Edvárd, aki a nap-hosszat tartó inkasszánsi munkától fáradt lábbal a vasárnap délutánokat Klára külön bejáratú, egyszoba-konyhás udvari lakásában töltötte. Klárát a szerencsétlen jobb lába miatt éppoly kevésbé kísértette a kívánság, hogy a vasárnapot lakásán kívül élvezze, mint ahogy Edvárd se óhajtott semmi mást, mint Klára társaságát a gondosan, ragyogóan tisztán tartott és — épp vasárnap délutánonként — különösen csendes, díványpárnákkal, csákós és bajszos katonatisztekkel és erősen befűzött, komoly arcú hitveseiket ábrázoló családi képekkel és néha virággal is díszített, enyhe levendulaillatú lakásban.

Edvárd, akinek életszükséglete volt, hogy mindent áttekinthetően a maga helyére tegyen, kezdettől fogva tiszta helyzetet óhajtott teremteni, ezért még a kapcsolat elején közölte, hogy vele kapcsolatban nem lehet házassági terveket szőni, mert neki a szegény hatalmas testű, de vak apja mellett a feleséget, a társalkodót és a betegápolót kell egy személyben helyettesítenie. Klára ezt megértette, sőt helyeselte. És akárcsak Edvárd, ő is úgy találta, hogy ismeretségük óta, hála istennek, a vasárnapok nem olyan unalmasak, mint azelőtt. Edvárd hálás

és gyöngéd volt, az intim pillanatokban épp a Klára — ahogy ő mondta — ártatlan jobb lábacska, a szegény, szelíd jobb lábacska simogatta, s még meg is csókolta. És ha a kis lakásban vacsorához ültek, szerény, kis vacsorákhoz, mindjárt utána elszámoltak, s a költségek őt illető részét Edvárd rögtön kiegyenlítette.

Ha azonban Edvárd inkasszánsi minőségében jelenti meg a konfekciós áruházban, mind a ketten úgy tettek, mintha csak hivatalból volnának ismerősök; vasárnap délutánonként közös titkukat mind a ketten mulatságosnak találták, különösen Klára, akinek Edvárdal ellentétben kevés is elég volt a kacagásra, s aki ha Edvárdot túl komolynak találta, addig csiklandozta a hóna alatt, míg az is meg nem tanult nagyokat nevetni. Este pedig, legeslegkésőbb fél kilenckor, Edvárd sietve távozott, mert apja már türelmetlenül várta, hogy felolvassa neki a reggel érkezett újságot, s mert különben is nyugtalan szokott lenni, ha a fia sokáig elmarad.

— Most megint egy hétig egyedül leszek. Az olyan rossz — mondta búcsúzáskor Klára, akinek kedves hangját, isten tudja, miért, Edvárd rózsaszínűnek szokta nevezni.

— Határozottan rossz — helyeselt Edvárd, és minden ilyen esetben csiklandozás nélkül is nevetett. Nem Klárán, hanem saját esztelen gondolatán, tudniillik az járt a fejében: kár, hogy nem áll módjában ezt a lány, rózsaszínű női hangot megcsókolni.

Ez volt a valóság. Álmában pedig most ennek az alattomos, ellenséges, a saját gonoszágát élvező főnöknek a szájából, mint valami leleplezést és olyan hangsúllyal kellett hallania Klára nevét, mintha Klára léte megfellebbezhetetlen, végső, minden védekezésnek még a gondolatát is eleve kizáró erővel bizonyítaná rá, hogy ő titkos utakon járó képmutató, sikkasztó, cudar, lump fráter, és nem is Feigenbaum, hanem Feigebaum.

— Minden titok előbb-utóbb napfényre kerül. Nincs titok. Én mindent tudok. Ugye most nem tud beszélni, Feigebaum? Most beszéljen. Most ugye elvesztette a hangját? — mondta a főnök. És Edvárdnak, bár maga is tudatában volt, hogy ostobaság, amire gondol, mégis az az ötlete támadt, hogy négykézlábra kellene ereszkednie, s akárcsak valami elgurult inggombot, az íróasztal, a szekrény vagy a főnök cipői, esetleg éppen a wertheimkassza alatt meg kellene keresnie a hangját. A főnök azonban, mintha csak kitalálta volna ezt a teljes fejvesztettségére valló gondolatát, még egyszer, a szemébe fröccsentve megismételte a nevet, de már úgy, mintha az már nemcsak a sikkasztás, hanem az emberölés, igen, a gyilkosság bizonyított vádját is magában foglalná:

— Na igen, Klára, Klári, Klárácska . . .

A név szinte eltűnt a hangsúly mögött, amellyel kiejtette. Majd mint aki most már nem habozik, letéve az íróasztalra a pajzán mezeten szobrocskát, felpattant ültéből, hogy megnyomja az íróasztal jobb sarkán elhelyezett villanycsengő gombját. Ez jeladás lett volna az előszobában várakozó rendőrügynököknek, hogy azon nyomban berontsanak, leteperjék és bilincsbe verve hurcolják el a hangját vesztett bűnöst. Ő tisztában volt azzal, hogy a csengőnek az irodát, sőt az egész házat riadóként betöltő, fülsiketítő hangja ezt jelentette volna. S már egyáltalán nem magára, hanem szívet facsaró iszonyattal csak a vak

apjára gondolt, aki ma, holnap és azután is oly kétségbeesetten várná, talán sírna is, de hiába várná. Erre a gondolatra, mielőtt még a főnök vastag keze elérte volna a villanycsengő gombját, tekintetével a kinyújtott kéz mozgását követve, Edvárd észbe kapott.

— Vannak lehetetlen dolgok. Ez már több a soknál. Tiszta abszurdum — mondta magában, s egyszerre, egyetlen lökéssel kívül helyezte magát, nem az álmon, mert az álom még tartott, de már mintha közben páholyból is szemlélné a körülötte zajló, hajmeresztő bonyodalmakat — Ideje, hogy felébredjek — buzdította magát, és csakugyan egyetlen energikus elhatározással kiszökkent a rendetlen képzelet fullasztó hínárjából, és tudott mosolyogni a főnökön, önmagán és általában az álmon. Fellélegezve, és immár megengesztelődötten csodálkozott azon, hogy értelmes ember létére milyen képtelen, vad, zagyva rémségeket álmodhatott.

Ez az, ezen múlik minden: egyszerűen a kellő pillanatban kell felébredni. Ez volt legsajátosabb képessége. Ez a képesség talán rendszertetének volt a következménye. Ha már megsokallta az álmot, akkor mintegy benső parancsszóra feltámadt eszmélettel, kellő pillanatban működésbe lépett a fortély. „Fel kell ébredned”, mondta, és akkor helyreállt körülötte és benne a kellemes, normális rend. Vagy legalábbis az aránylag kellemes és normális közérzetet biztosító, izgalmak, rémületek, badar, lázas és lehetetlen képzelődések elhatalmasodása, egyszóval az abszurdumokkal ellentétes rend, melyben nem történnek rendkívüli dolgok, mert mindennek megvolt, megvan és meg kell hogy legyen a maga természetes helye.

Annyira biztos lett már ebben a „fel kell ébredned”-nek nevezett fortélyában, hogy esténként, mint valami ingyenc, aki már előre találgatja a ráváró vacsora fogásait, kíváncsian várta az álmot. Nem, nem úgy várta, mint az ingyenc a feltálandó életeket, hanem sokkal inkább mint az általa nem olvasott sportrovatban szereplő atléták néznek elébe a rájuk váró mérkőzésnek, melyre talán némi szorongással is gondolnak, de másrészt bízva a maguk erejében, hiszik, hogy végül is ők fognak felülkerekedni.

Az embernek csak treníroznia kell, hogy a kulmináció pillanatában a „fel kell ébredned” varázsszóként törje meg az irtózat rossz bővületét. Mért féljen a rémektől az, akit udja, hogy a kellő pillanatban, úgyszólván a végveszélyben megidézett eszméletétől, mint valami titkos amulettől, levegővé, emlékké válnak, pillanatok alatt ködbe vesznek a hamis rémek. Nem jó, hogy fel-felbukkannak a fenyegető rémületek, de hogy az ember úrrá lesz felettük, az jó, sőt majdnem kellemes.

Sajnálatos azonban, hogy Feigenbaum Edvárd életében is bekövetkezhet az a korszak, amikor nemcsak a lidércnyomásos álmok elegyülnek a valóság némely tényleges motívumával, hanem a valóság keveredik olyan színekkel és eseményekkel, amelyekből elmosódik a rémképes álmok zűrzavarát a valóságtól elválasztó határvonal. Akkor fel kellene ébredni. De amikor a felébredésre legnagyobb szükség volna, az ember menthetetlenül egyre mélyebbre süpped és süpped a lehetetlen és rendetlen borzalmak hínárjába. Hol kezdődik a lidércnyomásos álom, és hol a másik, a józan, a természetes, a rendes valóság? Hát

nemcsak álomban válik lehetségessé mindaz, amit az ember lehetetlennek vél? S ha nemcsak álomban válik lehetségessé, akkor mit ér a varázsszó, hogy ideje volna felébredni? S hátha mégis csak rémálom a valóság, és igazában mégse valóság?

Az ember kezdi nem kiismerni magát. Álom vagy valóság? De itt az öreg Feigenbaum, aki immár a mozgás hiányában csak valami hús-kolosszus, melynek a közeledtét botja tétova koppanásán, a padlót súroló lassú, csoszogó járásán kívül már messziről jelez nehéz, szuszogó, el-elfuló lélegzése. Jön a szobákon keresztül, melyeknek a padlózatát már nem borítja szőnyeg, a szekrények is egyre üresebbek lesznek, mert amit csak lehet, el kell adni, nevetséges kis összegekért el kell kótyavetyélni, hogy az öreg Feigenbaumnak, a vevőkért könyörgő kínálat idején is legyen mit ennie. Edvárdnak pedig eleinte magától is iszonyodva, de később — mert ha az ember hozzászokott az iszonyúhoz, ezzel le is szokik az iszonyodásról — józanul meg kellett állapítania: szerencse, istenáldása, hogy a behemót nagy ember egészen és véglegesen megvakult. Ennek köszönhető, hogy nem tudja, mi történik körülötte. Szerencse és istenáldása, hogy nem veszi észre, mint ürül ki mind alaposabban a ház. Csak a háromrészes, mennyezetig érő, oszlopos ebédlői kredenc és az ormótlan alt-deutsch bútorok állnak továbbra is a helyükön, mert azok a modern világban senkinek sem kellene. Nem pénzért, hanem még ingyen sem. A modern világ csöp-pet sem kedélyes. A hús-kolosszus azonban nem modern és annál félelmetesebb, mert nincs, tán nincs is a világon ember, aki nála szelídebb volna.

Ha Feigenbaum Ignác csak egyszer is követelőző, zsörtölődő, szélszélyes vagy legalább csak szemernyit is ingerült volna, akkor a vele való együttélés, sőt már maga a gondolat, hogy itt van ez az öreg ember, nem kínozná Edvárdot torkát szorító bűntudattal. Az öreg Feigenbaum azonban úgy áll a szeme előtt, mint riasztóan látványos áldozat, a fia tehetetlenségének, a szeretetteljes várakozásokat és reményeket meghíúsító Edvárd bűnének ártatlan és védtelen, de soha egyetlen zokszót sem ejtő áldozata. Ha csak egyszer, ha legalább egyetlenegyszer szemrehányást tenne neki, veszekedne vele, vagy csak haragosan rákiáltana! De lehet-e ennél a csendes, szelíd, ennél a sohasem lázadó tőrésnél nyomasztóbbat álmodni? És Edvárd napjában többször, egyre többször és mindig hiába ismételtette magában: ideje volna felébredni, ideje volna ráeszmélni, hogy az egész egyáltalán nem gílt, mert az újságban továbbra is megjelennek a nagy- és apróbetűs hirdetések, mert ennek megfelelően továbbra is süt a nap, és ha alábukik, este lesz, tart a rend, a megnyugtató, a jó, sőt a kellemes rend. De hiába mondta magában, hogy nem gílt, késett, makacsul csak elmaradt a felébredés.

Edvárd annyira bűnösnek érezte magát, hogy ellentétben azzal az álmával, melyben a főnök előtt állt, semmit sem tudott volna a maga védelmére felhozni. Bűntudatában természetesen éppoly kevéssé volt valamiféle logika, mint ahogy az álmokban sincs. Mért volna ő hibás? Egyáltalán van-e valaki, aki hibás? Kiönt az árvíz, földrengés változtatja romhalmazzá a gondtalan városokat. Ki a hibás? És ki a hibás azért, hogy a három inkasszáns kolléga, akik álmában is szerepeltek,

s akik közül, még nemrégén is, az egyik mindig épp vele osztotta meg betegeskedő kislánya miatti gondját, a második meg, nem is egyszer, bizalmasan félrevonta, hogy olyan személyes ügyekbe avassa bele, mint például a régóta húzódozó válópere, a harmadik pedig, a legfiatalabb a hónap vége felé időnként apró kölcsönöket is kért tőle — ki a hibás abban, hogy kollégái egyszerre csak úgy találták, hogy Feigenbaum Edvárddal nem illik vagy nem szabad szót váltaniuk, és egyik a másik után, mintha csak összebeszéltek volna, az iroda mennyezetének vizsgálatába merültek, s egyikük sem akarta meghallani, amikor jó estét kívánt nekik, és nem akarták észrevenni, hogy az eddigi szokásnak s általában a szokásnak megfelelően üdvözlésre nyújtotta a kezét? És abban vajon hibás-e az a kék szemű pénztárfőnök, aki az íróasztala fiókjából előszedett meztelen, pajzán kis női szobrocskákkal szokott játszadozni az esti elszámolások idején, hogy egy napon a helyére egy sovány és fiatal új főnök ült, aki nem kis meztelen női szobrocskával, hanem már messziről szembetűnő jelvényével játszadozott, melyet a kabátja gomblyukában viselt? Hibás-e ez a jelvényes és szigorú fiatalabb, hogy az előbbi helyén most ő itt a pénztárfőnök? Ha a víz megáradt, kiönt. A hivatásos sportoló többé-kevésbé jól, vagy esetleg kitűnően tud úszni a megáradt vízben, de van olyan is, aki soha nem foglalkozott úszósporttal, sőt egyáltalán nem tud úszni. Az árvíz a hibás, ha ugyan az árvíz hibás lehetne, és nem valami olyan volna, amit az újság igen találóan elemi csapásnak szokott nevezni. És akkor — mint az Edvárd álmában még oly fennhéjázó főnök mondta —, akkor egyszerűen nincs pardon.

Volt egy idő — nem is olyan régen —, amikor Klára intim pillanatokban többször is szóvá tette, hogy nézete szerint nem élet annak a nőnek az élete, aki nem élvezheti az anyaság örömeit. Edvárd ebben is egyetértett vele. Úgy találta, hogy a gyermekek, főleg az egészen aprók, valóban meghatóak és elragadóak; a húsuk rózsaszínű, mint példának okáért a Klára hangja, s ha már beszélni tudnak, mintha madarak csicseregnének, a szemük pedig mint azok az átlátszó tavak, mint mondani szokták, tengerszemek, amilyenek a partján a nászutas Feigenbaum-pár szintén lefényképezte magát, s ez a kép most is megtalálható a családi fényképalbumban. Egyszóval Edvárdnak is az volt a véleménye, hogy a gyermekek kivétel nélkül megindítóan, sőt föllelkesítően édesek. De mért nem maradhatnak ilyenek? Mért válnak belőlük felnőttek, akik a bal gomblyukukban öklömnyi jelvényeket viselnek, vagy akik egyik napról a másikra úgy tesznek, mintha nem hallanák szakmabeli kollégájukat, amikor az barátságosan jóestét kíván nekik, s hagyják, hogy kollégájuk feléjük nyújtott keze üresen a híg levegőt markolássza? Micsoda keserűség nyeli el a gyermekek édességét? Abszurdum, hogy a csecsemők volnának hibásak, akik mellett inkasszáns körútjai alkalmával Edvárd sosem tudott úgy elsietni, hogy egy tekintetet ne vessen rájuk, amikor a mamák vagy a dadák a napsütötte padokon kis kocsijukat ringatják? A csecsemők a hibásak? Ez, ugyebár, abszurdum.

Kitűnő, tekintélyes vállalatok, melyeknek Edvárd a szolgálatában állt, megszüntették működésüket, s amelyek tovább működtek, megvonták Edvárdtól az inkasszánsi megbízatásukat. Edvárd így kereset

nélkül maradt, s talán azért, mert foglalkozás nélküli egyén lett, naphosszat morfondírozott. A maga eszelősen zagyva kérdésfeltevéseivel és a nem kevésbé badar, önmaguknak is ellentmondó feleleteivel nyugtatta a külön bejárátú kis lakásban Klárát azokon a vasárnap délutánokon, melyek hajdan oly kellemesen múltak, hogy mindig csodálkoztak, ha már este lett. Most azonban mintha Edvárd meg volna győződve Klára ellenkező véleményéről, hevesen, néha még a lélegzetből is kifogyva, de fáradhatatlanul bizonygatta:

— Kérlek, senki sem hibás, csak éppen minden valószínűtlenül rettenetes, és feltétlenül rá kellene ébrednünk, hogy csak álmodtunk és ez így nem gilt. Mert hogy az ember miket tud elképzelni, az egyszerűen és teljességgel hihetetlen. S vajon lehetséges-e, hogy a valóság mégis valóság? Az ember például azt álmodja, hogy már aludni sem tud, vagy talán nem is álmodja, hanem csakugyan igaz, mindenesetre csak forgolódik ágyában, időnként pedig moccanás nélkül fülel; minden nesz úgy visszhangzik benne, mintha dörömbölnének, holott könnyen lehet, hogy még a nesz is puszta képzelődés, hiszen minden csendes. Ám a csend is félelmetes; a csend úgy tesz, mintha rendes, normális csend volna, holott már semmi sem normális: az ember a saját ágyát, a megszokott bútorokat, az égen a csillagokat, a saját lélegzését, magát a levegőt, igen, éppen a megszokottat valami kaján látszatnak, afféle csalárd kulisszának érzi, mint amilyenek a tiroli hegyek abban a fényképészi műteremben, ahol — az apja ágya fölött függő nagyított fénykép tanúsága szerint — tiroli öltözetben fényképezte le magát az egykor ifjú Feigenbaum Ignác és a még ifjabb, mosolyogva kendőt lobogtató neje. Hol a valóság? Mi az, ami nem csalárd látszat? Hol az igazi, a rendes valóság? Tartok tőle, kérek, hogy sehol. Minden csupa káprázat, sőt szemfényvesztés, egyszerűen csalás.

Mint ahogy maga Edvárd is csal, nehogy az öreg Feigenbaum megtudja, hogy minden megbízója kiadta az útját, s ennek következtében foglalkozás és kereset nélküli egyén lett, s hogy egyszerűen nincsenek többé számlák, amiket esténként tervszerűen összerakhat, hogy másnap tervszerűen inkasszálhasson. Az üres sárga aktatáskával a hóna alatt naphosszat tétlenül lődörög az utcán, aztán este, mintha munkából térne haza, és mintha azt olvasná föl, ami az újságban áll, kezében a zörgő újságlapokkal, minduntalan el-elakadva, már csak a gondolatban előre elkészített közömbös híreket recitálja, magából az újságból semmi mást, csak a tárcát, ami mellett Feigenbaum Ignác elálmosodik, majd szerencsére el is alszik. S ha már alszik, Edvárd lábujjhegyen felfedező útra indul a lakásban, lábujjhegyen járva keresi, hogy mit lehetne még elemelni. Rendszeresen, hétről hétre lop, mindent ellop, amit csak pénzzé lehet tenni, hogy másnapra vagy egy újabb hétre biztosítsa a békésen szunnyadó vak öregnek a megszokott életet, a megszokott kellékeket és mindenekfölött a kellemes, gyanútlan nyugalmat.

— Szerencse — mondta Edvárd —, hogy nem tud kijárni, szerencse, hogy már régóta nem látogatja senki, szerencse, hogy vak — és hogy mindez szerencse, flagrális bizonyítéka annak, hogy ez mégis a legabszurdabb abszurdum, ezért csöppet se lehetne csodálkozni, sőt egyedül az volna normális, ha az ember egyszerűen felébredne. Nekem

van benne gyakorlatom, mégis ki kell jelentenem, hihetetlen, hihetetlen, hogy az ember mi mindent nem álmodik össze. Kivéve az én apámat, a szegény ziháló húskolosszust, Feigenbaum Ignácot, aki továbbra is az istenáldotta vakság csendes, tudatlan és meg nem zavart, aránylag jó, sőt kellemes ártatlanságában még néha kedélyesen nevetni is tud, ha az újság vasárnapi humoros mellékletéből egy-egy viccet olvasok fel neki.

Edvárd a maga élete egyetlen nagy sikerének azt tartotta, hogy az öreg Ignác semmit se tud arról az álomnak is túl abszurd világról. Nevetett a vicceken.

Régtől fogva, igazában mindg is volt az öreg Feigenbaumnak egy egészen különös mosolya. Ritkán volt látható ez a nagy testétől és a nagy fejétől meglepően elütő, csak az ajka szegletében s ott is szinte hajszálvékonyan kirajzolódó, valami olyanféle gyámoltalanul és félénken törékeny mosoly, mely mintha minden pillanatban kész lett volna a megfutamodásra s arra, hogy nyomtalanul újra visszaosonjon láthatatlan búvóhelyére. De ha ez a mosoly előmerészkedett, akkor ez a nehezen lélegző, a maga húsát is csak erőlködve hordozó nagydarab ember mintha csak az ő számára látható enyhe, melengető napsugaraknak tartaná oda az arcát, mely előbb még úgy hatott, mintha kőből metszették, vagy mintha éppen megkövült volna az éjjeli és nappali fények váltakozását nem ismerő vakság moccanástalan alvilági sötétjében. Ez volt az a mosoly, mellyel egy este, bár félénk óvatossággal és lehetőleg tapintatosan megpendítette a témát, melyre mintha már régóta készülődött volna: vajon nem kellene-e Edvárdnak a jövőre is gondolnia, és minthogy már, hála több éves inkasszánsi tevékenységének, melynek révén mérvadó nagy cégek tulajdonosaival és vezetőivel személyes kapcsolatba jutott, talán már hozzáfoghatna az eredeti, az apai terv megvalósításához, tudniillik, hogy önállósítva magát, feltámassza az egykori, annak idején jó hírű, Feigenbaum Ignác néven sikeresen működő hirdetési ügynökséget, s ez esetben talán Feigenbaum Ignác és társa vagy pedig, ami tán még jobb, Feigenbaum Ignác utóda lehetne a cég neve.

— Klárácska, élelméjűségedet kezdettől fogva nagyra becsültem, kérlek, mondd meg te, mit lehet erre felelni? Mondd meg te, aki mindig feltalálsz magad, lehet-e erre ma egyáltalán bármit is felelni? Kérlek, mondd meg, hogy lehet-e? Te mondd meg, hogy lehet-e — kérdezte Edvárd a következő vasárnap délután, az ez idő tájt mindig izgatott modorában.

Klára mélyen elgondolkodott. Mélyen és hosszan. Aztán még mindig szótlánul felállt, s rövidebb lábacska miatt bicegve, az elfüggönyözött ablakhoz ment, amely a bérház udvarára nézett, mintha az enyhén kékes és saját kézimunkájával csipkézett függöny redőiben keresné a feltett kérdésre a legmegfelelőbb választ. És amikor végre megszólalt, hangja nem volt az a lágy, rózsaszínű hang, mely Edvárdban oly gyakran azt a neveltséges kívánságot ébresztette, hogy megcsókolja. Inkább kedvetlen, sőt szemrehányó, úgyszólván száraz hang volt. Klára továbbra is az ablaknál, Edvárdnak háttal állt, amikor megszólalt:

— Nekem is van mit kérdezniem. Azt mondd meg nekem, hogy nem lehetne-e engem az én egyetlen vasárnap délutánomon kellemesebb társalgással szórakoztatni?

— De kérlek, bocsánat, úgy értettem... igen, kérlek, csak úgy értettem, hogy... — dadogta Edvárd. A mondat nem folytatódott, mert Edvárd valójában nem tudta, mi az, amit „csak úgy értett, hogy...”

Némi szünet után még megszólalt, de csak azért, mert bizonyos helyzetekben az embernek talán a maga melegségére, talán magyarázat-képpen vagy csak hogy egyáltalán mondjon valamit, szólnia kell:

— Nem vagyok hibás — mondta Edvárd. — De persze te se, Klárácska. Igazad van neked is.

Erre megint csend lett.

Klárán az a hosszú, bokáig érő sárgapettyes pongyola volt, melyet, mint az áruház alkalmazottja, kedvezményes áron kapott. Vasárnap délutánonként többnyire ezt a pongyoláját viselte; nem volt túl szűk, de nem is volt olyan bő, hogy kedves kerekded idomai a pongyola alól ki ne rajzolódjanak. Nyár volt, de már korán alkonyodni kezdett. Ez volt az az óra, amikor Klára a kis asztalon vacsorához szokott teríteni kettejüknek. Az asztalkát azonban most továbbra is a rojtos, zöldes takaró fedte, melyet Klára saját kezűleg hímzett, s amelynek közepén egy mahagóni doboz állt, barna födelén ezüst címerrel.

Edvárd nézte a neki háttal álló Klárát. Nézte, de nem sokáig. Amennyire csak lehetett, zajtalanul felemelkedett ültéből, megszokásból a tenyerével még le is porolta nadrágját, majd alig pillanatnyi tétovázás után kezét a kilincstre tette, lassan kinyitotta, majd valamivel gyorsabban, de lehetőleg szintén zajtalanul becsukta maga mögött az ajtót.

— Senki sem hibás. Kinek van igaza? Senkinek sincs igaza. Egyáltalán semmi sincs jól, és nagy kár, hogy semmiféle fortély sem segít, semmiféle fortéllyal sem lehet felébredni — mondta magában inkább gépiesen, a szavak valahogy önműködően emelgették a szárnyaikat. Mielőtt tovább ment volna, nem nézett ugyan hátra, de egy percre megállt az utcán, mintha keresne valamit, de voltaképpen semmi sem jutott eszébe, ami legkevésbé is hasonlított volna értelmes gondolathoz. S amint lépésről lépésre egyre távolabb került a háztól — mely ugyan semmiben sem különbözött a többtől, csak abban, hogy ott volt egy külön bejárátú egyszoba-konyhás lakás, ahol vasárnapjait eltölthette, s ahová többé vissza nem előre, hanem egyre mélyebbre és mélyebbre merülne valami hirtelen támadt teljes ürességbe, melyben már nincs többé part, még emberi élő szó sincs, semmi, még az a kis békés kikötő sem, ahol legalább vasárnap délutánra egy ember mellett ember lehetett.

Azt hitte, hogy már eddig is sokszor volt alkalma megpróbálni, milyen az, ha az ember fél. De, lám, tévedett. A félelem, az az igazi, amely már szűkölni se tud, hiszen úgyse hallja meg senki, a félelem mindentől, ami van, és mindentől, ami lehetséges, az az igazi félelem csak most rontott rá először, a borzalom meglepetéseként. Gyáva lett.

Kínosnak, veszélyesnek érezte, hogy olyan hórihorgas, és semmire sem vágyott inkább, mint hogy árnyékká, észrevétlenné váljon, hogy a járókelők közül senki meg ne lássa, senki még csak pillantást se vessen rá. De mintha még soha ennyi ember nem lett volna az utcán, s mintha mindenkinek útjában volna, és senki elől nem tudna elég gyorsan kitérni. S most a járásában is volt valami kapkodó, amivel magára vonta az utcákon zsidongó közönség figyelmét. S úgy látszott, hogy ez a közönség, vele ellentétben, kellemesen izgalmas, szokatlan jókedvvel, az életnek valami önmagát élvező fokozott érzésével, vidáman árad szét az éppen kigyúló villanyfények alatt. S valahányszor nevetés ütötte meg a fülét, lesütötte a szemét, nem mert feltekinteni, mert úgy érezte, hogy rajta nevetnek. S bármennyire is igyekezett kitérni mindenki útjából, nem csodálkozott s meg se lepte volna, hogy ha egyszerre a nevetés tarajos hullámától felborítva, hanyatt esik a járdán, és a nevetés újabb és újabb hullámainak tornyosulása közben mind többen verődnek össze, csoport, csoportok, tömeg, hogy a cipősarkukkal tiporjanak rajta, míg agyon nem tapossák.

Mintha attól sikerülne kisebbé zsugorodnia, a nyakát behúzta két válla közé, és jobbra-balra sandítva, hogy ezáltal nem tűnik-e fel még inkább, meggyorsította imbolygó lépteinek ütemét. Ugyanis itt is, ott is mind gyakrabban hangzott fel a fiatalemberek zárt csoportjából egy csúfondáros vagy fenyegető szó, de mintha ő nem tudná, hogy őt illeti, csak saját cipője hegyét nézve, sietve, de mégse feltűnően sietve igyekezett előre, hogy mielőbb a védelmet biztosító otthoni falak közé jusson, ahol az apja, a vak ember már biztosan fülel, várja, hogy a zárban megforduljon a kulcs, és meghallja fia lépteit. Valójában szaladni lett volna kedve, pánikszerűen, ahogy az ember valami nem létező vészkijáratot keres, pedig tudja, hogy nincs, menekülni szeretett volna nemcsak ebből a nyüzsgő és a zsidongó embeerek hullámzása által még érezhetőbbé vált ürességből, hanem önmaga elől is, a tagadhatatlanul jelenlevő, percről percre növekvő gyávasága elől, amely, íme, utolérte és melyet egész eddigi életében — legalább most úgy rémlett neki —, egész életében konokul és hasztalanul igyekezett maga előtt tagadni. A gyávaság érte utol, a szégyenletes, a csúf, a nevelés. A gyávaság, amely az embert valami emberhez már alig hasonlító, mindenkitől és mindentől, hangtól és érintéstől remegő, csúszómászó lényé aljasítja. Az a gyávaság, amelytől az emberből kukac lesz, semmi más, mint kukac plusz öntudat, de ez a plusz a félelemnek és csak a félelemnek a tudata.

Szaporodott a hangos, a harciasan lármas, csoportokba verődő fiatalemberek száma, és terebélyesedett handabandázó, kísértetiesen hangos és fenyegető jókedvük.

Edvárdot csak akkor verte ki a verejték, amikor szerencsésen a mellékutcába ért, ahonnan már egészen közel volt otthonához. De alig ért be az oltalmat nyújtó mellékutca csendjébe, elébe állt az időközben állását veszített, a nyomasztó álmában szereplő, hajdan kövér és alsó ajkát oly élvezettel szopogató, őt sose kedvelő pénztárfőnök, név szerint Edelenyi. Edvárd eddig mindig csak úgy találkozott vele, hogy Edelenyi az íróasztalnál ült, ő pedig a három inkasszáns kollégával az íróasztal előtt állva várta, hogy sorra kerüljön. De most az utcán

álltak egymással szemben. És a pénztárfőnök borotvátlan, meggörbedt, a cipője piszkos, a ruhája gyűrött. Ha a mélyen homlokába húzott kalapját nem emeli fel köszönésre, Edvárd nem is ismert volna rá.

— Hogy tetszik lenni? — kérdezte Edvárd, mert önkéntelenül még mindig az Argus Hirdetési Vállalat pénztárfőnökéhez intézte udvarias szavait. Edelényi azonban mintha csodálkozott volna a kérdésen. Az alacsony természetű ember úgy nézett föl a hórihorgas Edvárdra, mint valami tüneményre, mint az értelmes ember a gyengeelméjűre:

— Hogy tetszem lenni? Szintén nem tetszem lenni. Szintén tetszene nekem, hogy ne legyek — felelte, mert sejtelve sem lehetett arról, hogy egy ízben Feigenbaum Edvárd álmában alattomos, félelmetesen hatalmas ellenségként szerepelt. — Éhes vagyok, mint ahogy az ma egy Edelényi Ödönhöz illik, aki azelőtt Eibenschütz volt. Ha talán... — és még jobban meggörnyedve tekintett fel a magasba, az igazi úriember gondosságával öltözött Edvárdra. A kalapját se tette még vissza a fejére, valószínűleg szórakozottságból a kezében tartotta, de ezáltal még inkább össze lehetett volna tévesztetni valami kéregető koldussal. — Bátorkodtam már keresni a lakásán, de az öregúr, a kedves atyja nem engedett be.

Edvárd nyelt egyet, és csak azért, hogy mondjon valamit, hogy ne kelljen hallgatnia és legyen ideje összeszedni a gondolatait, megjegyezte:

— Nem engedte be? Ó, kérem, egyedül van a lakásban, s úgy szólván már nemigen lát, bizalmatlan, óvatos. Ez ugyebár érthető, sőt — tekintettel a tekintendőkre — helyes is. Legalábbis az én véleményem szerint — mondta, és ami készpénzt még délután félretett, hogy a vacsora költségeinek ráeső részét szokás szerint megtérítse Klárának, most előkotorta a zsebéből, és annak az embernek a sietségével, aki szégyelli magát, átnyújtotta Edelényi-Eibenschütznek.

Az egykori pénztárfőnök állapota, mint a saját ráváró sorsának előrevetett árnyéka, csak növelhette volna a szorongását, mégis amikor Edvárd a csendes mellékutcán folytatta útját, mintha el is felejtette volna az előbbi pánikot. Ha nem is nyugodtan, de — a jó ég tudja, miért — majdnem úgy ment hazafelé, akár az idő tájt, amikor az esti órában még arra készülhetett, hogy otthon tervszerűen összeállítja a számlák inkasszálásának sorrendjét, illetve a megfelelő útírányt. Persze nem volt nyugodt, de az a nagy üresség, amelyben nem volt semmi fogódzó, meghátrált, mert ismét született egy terve.

Az apjának volt egy nagy arany zsebórája. Igazi svájci aranyóra, amit nősüléskor kapott ajándékba. Fedele is volt az órának, amelyen egymásba fonódó cikornyák, mint valami baldachin alatt látható volt Feigenbaum Ignác kacskaringós monogramja. Régen, nagyon régen még tréfálkoztak is, az öreg szokta mondogatni, hogy ez voltaképpen öfelsége Ferenc József császár és király monogramja. Régebben az volt a másik mulatsága, hogy megmutatta Edvárdnak, mint lehet majd az I-ből E-t vésetni az óra lapjára. Az öreg mostanában már hiába pattantotta fel az óra fedelét, hiszen nem tudta leolvasni az időt, de azért az órát továbbra is egy kis aranylánccal a mellénye harmadik gomblyukába erősítve a bal mellényzsebében viselte, és estéről estére,

éppúgy, mint azelőtt, szertartásosan azzal kezdett hozzá a vetkőzéshez, hogy az aranyórát a kis láncsal együtt kivette a zsebéből, gondosan felhúzta, és a fedelét felpattantva tette le éjjeliszekrénye márványlapjára. S a zsebóra elsőrangú minőségén kívül bizonyos öntudattal a gondos kezelés eredményének vélte, hogy ez a svájci műremek csak egyetlenegyszer volt eddig órásműhelyben: akkor, mikor onnan az ő mellényzsebébe került.

A terv pedig, mely most Edvárdban szinte neki magának is váratlanul megfogant, az volt, hogy ezt az aranyórát, melyet eddig valahogy elválaszthatatlanul az apjához tartozónak érzett és szokott meg, voltaképpen szintén pénzzé lehetne és pénzzé kell tenni. Ez további egy vagy talán két-, sőt háromhónapi haladékot is jelentene, azaz a vak öregember, aki már botra támaszkodva sem tudott fáradság nélkül mozogni, még egy rövid ideig abban a hiszemben várhatná halálát, hogy körülötte az életben és a fia életében többé-kevésbé minden a régi mederben folyik.

A terv megszületett, megvalósítása azonban megoldhatatlannak látszott, de így a gondolatokat legalább az egyetlen nagy feladatra összpontosította, minden elméleti, sőt részben lelki tehetségét is jótékonyan lefoglalta. Persze semmi se volna egyszerűbb, mint feltárni a való helyzetet. Bevallani, tudomásul vetetni, hogy mi lett a világból, amelyben élünk. Ez azonban azt jelentené, hogy Edvárd legkörültekintőbb erőfeszítéssel óvott, legféltebb művét egy csapásra maga zúzná szét — és ez lehetetlen. A tervről azonban mégse lehet lemondani, ez a terv az egyetlen mentőöv, mert nélküle már a jövő hét utolsó napjai is könnyörtelenül megoldhatatlan kérdéssé válnak. Tehát? Mindig ez a tehát, melynél megáll az ember esze, épp amikor a legragyogóbban és leggyorsabban kellene működni.

Edvárd már ágyban találta apját. A svájci aranyóra, felpattintott fedéllel, ott volt a helyén, az éjjeliszekrényen. Hallatszott a lány, egyenletes ütemű, finom tiktakolása. Ettől az egyenletes, finom, nyugodt tiktakolástól elütött az ágyban fekvő öregember hatalmas testének nehéz, időnként levegő után kapkodó lélegzése. Edvárdnak feltűnt, hogy egy szóval sem említette az idegent, akit nem engedett be. Az apjával való beszélgetést elkerülendő, a reggeli újságból kezdett — ezúttal az öreg ágya szélére ülve — a szokott módon „felolvasni”.

Feigenbaum Ignác még fel is könyökölt, hogy jobban hallja. Ezúttal azonban még kevesebb volt az olyan szöveg az újságban, amit Edvárd alkalmasnak ítélt a felolvasásra. Ám szerencsére vasárnap volt, amikor ott az újságban a humoros melléklet. De most már abban is csupa olyan viccet talált, amely az öregemberre inzultusként hatott volna; Edvárdnak torkára forrt a szó. S talán azért is, mert a terv annyira foglalkoztatta, egyetlenegy gondolat vagy ötlet sem jutott eszébe, amit úgy mondhatna el, mintha az újság humoros mellékletéből olvasná, különben sem igen volt érzéke a humor iránt. Lapozgatva a zörgő újságdoldalakat, oly idegesen és tehetetlenül ült itt, mint amikor még hirdetési ügynök akart lenni, s a Nekropolisz Temetkezési Vállalat részére kellett volna valami hatásos reklámszöveget kieszelnie. Rettenetes! Csak bizonyos rossz álmokban történik meg az emberrel, hogy így elveszti a hangját.

Az öregember azonban továbbra is úgy maradt az ágyában, a jobb könyökére támaszkodva, mintha elgondolkozott volna vagy várna valamire. Majd csendesen, majdnem ravaszktás vidámsággal, mint akinek egy jó, szórakoztató ötlete támad, megszólalt:

— Mondd csak, fiam, nem volna jó, ha megpróbálnád eladni az én órámat, persze a láncot is?

És furcsán, hörgésszerűen ugyan, de azért mégis harsányan kacagott fel, s úgy folytatta:

— Mért csaljalak tovább azzal, hogy neked sikerült engem megcsalnod?

Érzelmei kifejezésében mindig is tartózkodó volt, az utóbbi időben azonban sokszor járt keze a fia arcán, mintha az ujja hegyével akarná kitapintani annak a jó- vagy rosszkedvét. Most is kinyújtotta nehéz bal kezét, és motoszkálni kezdett fia fején meg az arcán.

Aztán hallgattak. Csak az óra ketyegett az éjjeliszekrényen, lágyan, finoman, egyenletesen.

Edvárd az ágy fölött függő aranyrámás, nagyított fényképre nézett, melyen a kulisszák hegyet ábrázolnak és a hegycsúcson tiroli népviseletben egymás felé kalapot, illetve kendőt lengetve az ifjú Feigenbaum Ignác és párja mosolyog.

Hát hiába akarok felébredni? Hát nem lehet felébredni? Mi ez? Mi lesz?